

collage Hanneke Jonkers - De Snelbinders

De rol van de theaterkunstenaar in het kleuterspel

Spel is de leidende activiteit voor jonge kinderen. Het vrije spel geeft ze de mogelijkheid om de wereld steeds beter te begrijpen en hun eigen plaats hierin. Spelen is dus leren.

De leerkracht, die werkt met het jonge kind, staat dus voor een complexe taak; het creëren van een rijke speelomgeving waarin aandacht is voor ieder individu en de leerlijnen verankerd zijn. Dit vraagt veel kennis en vaardigheid in het ontwerpen van een speelomgeving, het spelen van voorbeeldspel, het coachen van het spel, het verrijken van het spel tijdens het proces en het vastleggen van de spelontwikkeling van het kind.

Om deze taken goed uit te kunnen voeren moet de leerkracht de 'taal' van het jonge kind goed begrijpen. Als volwassene hebben wij al een vergevorderd beeld van de wereld om ons heen en zijn de meeste zaken vanzelfsprekend. Het jonge kind moet deze leefwereld nog ontdekken. Doordat ze een behoefte hebben aan kennis en vaardigheden, kijken ze open en vrij naar zaken die ze niet kennen en proberen deze te koppelen aan de voorkennis die ze hebben. Dit levert creatieve (voor ons vaak grappige) inzichten op.

Met andere woorden kan het jonge kind nog onbevangen kijken naar zaken, terwijl volwassenen vaak al in (vastzittende) concepten denken.

Hier komt de kunstenaar in beeld. De kunstenaar is net als de kleuter nog steeds in staat om op een open manier naar de wereld te kijken, geijkte antwoorden steeds opnieuw te bevragen en op een creatieve manier nieuwe inzichten te creëren. Kunst leert ons vaak op een andere manier naar de wereld om ons heen te kijken. Deze onderzoekende houding heeft veel overeenkomsten met het 'jonge kind leren'.

Theaterkunstenaars zijn experts in tekens of betekenissen, waarmee de wereld rondom ons gevuld is. Van deze betekenissen maken ze gebruik in hun vak, omdat dit de middelen zijn waarmee zij voor hun publiek theater maken; waarmee ze hun verhalen vertellen. De kunstenaar kan leerkrachten helpen om het veroveren van 'tekentaal' door het jonge kind vanuit die theaterbril te leren zien. Hierdoor kan de leerkracht een interessanter en rijker spelaanbod aanbieden en is hij beter in staat om in te spelen op vondsten die jonge kinderen 'in the moment' ontdekken.

Laten we de rol van de kunstenaar eens concretiseren. Waar kan hij van nut zijn en verrijken? Hieronder staan drie mogelijke invalshoeken:

1. De kunstenaar als inspirator

De speelleeromgeving wordt (naast de kinderen zelf en de volwassenen) vaak gezien als derde pedagoog (Edwards, Gandini & Forman, 1998). Een goed ingerichte speelleeromgeving is dus erg belangrijk voor de ontwikkeling van het spel bij jonge kinderen. Veilig, rijk aan materialen en handelingsmogelijkheden, esthetisch en betekenisvol zijn kernwaarden bij het ontwikkelen van een goede themahoek (Brouwers, 2019). We zouden kunnen stellen: Hoe rijker de speelomgeving, des te makkelijker de leerkracht zijn leerdoelen kan bereiken.

Bij het ontwikkelen van thema's of het creëren van speelwerelden kan de kunstenaar helpen om van de geijkte paden af te wijken of verder te bouwen op eerder ontwikkelde thema's. Natuurlijk zijn de 'traditionele' themahoeken zoals het kabouterhuis, de heksenhut, het restaurant, de winkel en dergelijke prima, maar er is veel meer mogelijk. Zolang het maar aansluit bij de leef- en belevingswereld van het jonge kind. Essentieel is dat de kinderen voldoende basisbeelden hebben bij het thema, zodat ze hiermee zelfstandig aan de slag kunnen.

Foto Sanne Puijk

In plaats van de leeshoek zou je de 'vertel-iglo-jurk' in kunnen zetten bij het thema winter bijvoorbeeld: aan de buitenkant kleine materialen/boekjes die meegenomen kunnen worden in de rok: de kunstenaar kan zich laten zakken bij de kinderen in de jurk en een verhaal vertellen/voorlezen in de iglo. (zie foto)

Of zie de brainstorm methodiek van De Snelbinders die we gevolgd hebben met onze onderbouw leerkrachten in de pilot van co creatie 1-2-3 om op rijkere thema's te komen. (zie bijlage 1, pagina VI)

Het fijnste werken de hoeken als ze ateliers zijn van en voor elkaar. De ateliers kunnen input geven voor de themahoek. Zandtafel, verteltafel, bouwmat e.d. geven voorbeeldspel maar ook directe verrijking door materialen mee te nemen naar de themahoek.

Daarnaast kunnen zij de leerkrachten bewuster maken hoe je met eenvoudige middelen kleurrijke, krachtige en prikkelende illusies kunt scheppen, waarbij ook de factor schoonheid (esthetiek) niet wordt vergeten. Theaterdecors zijn vaak mooie voorbeelden hoe je met weinig middelen een hele (speel)wereld op kunt roepen. En dat geldt vaak ook voor theaterkostuums.

Drama betekent letterlijk handeling en een kleuter vindt niets zo fijn als handelen. Theaterkunstenaars zijn specialisten in het aanbieden van rekwisieten, die handelen uitlokken, die verleiden tot spel, nieuwsgierig maken of alle zintuigen bespelen.

2. De kunstenaar als spelbegeleider

Als het kind zelfstandig aan het spelen is, verandert de rol van de leerkracht in spelcoach. Belangrijk hierbij is, dat de leerkracht start vanuit observatie:

1. Wat speelt het kind?
2. Is het nodig om mee te spelen of loopt het spel goed?

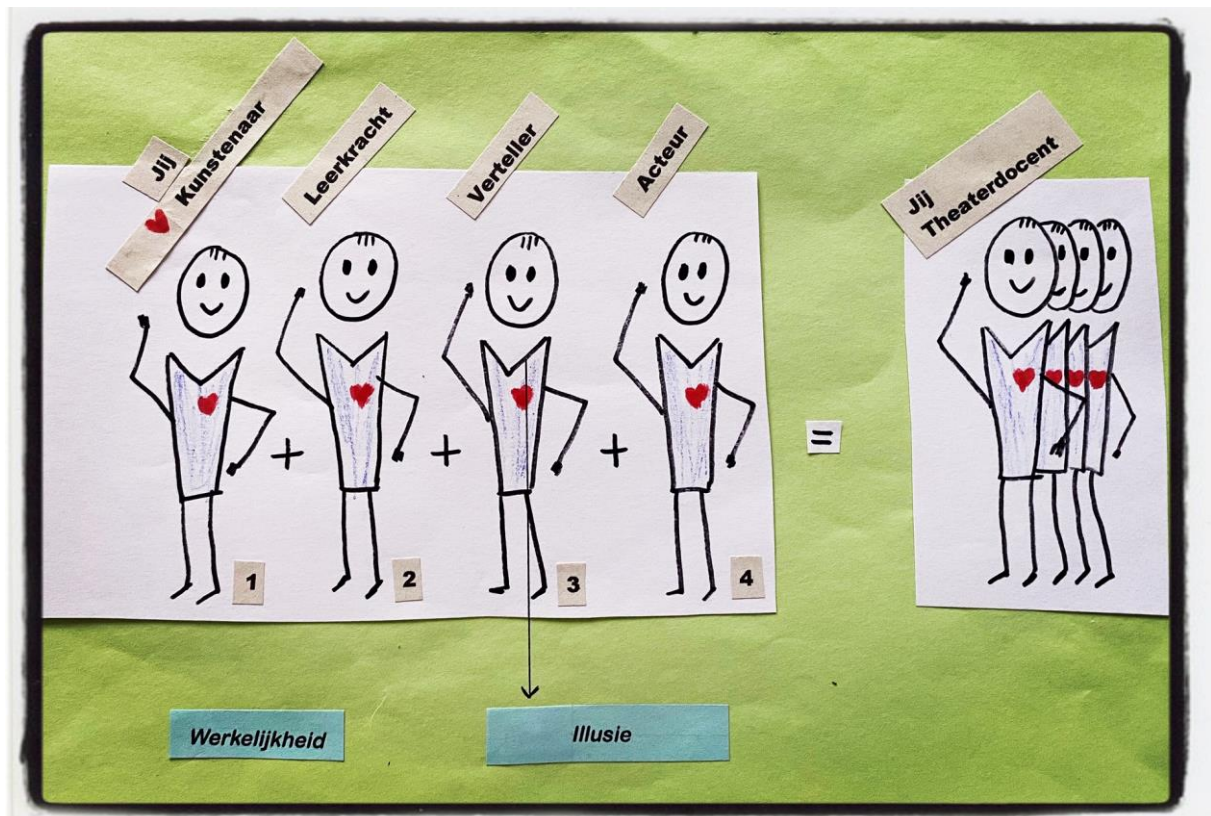
De kunstenaar kan de leerkracht helpen in het leren herkennen van de illusie waarin het kind speelt om vervolgens bovenstaande vragen beter te kunnen beantwoorden.

3

Mocht het nodig zijn om mee te spelen, zijn de volgende vragen van belang om de methode van aansluitend spel in te kunnen zetten:

3. Welke rol neem ik aan?
4. Hoe stap ik het spel binnen, zonder de illusie van de kinderen te verbreken? (“Wat spelen jullie?” is een absolute no go...)

Bij vraag drie kan de kunstenaar de leerkracht ondersteunen bij het schakelen tussen verschillende rollen die eigenlijk 1 persoon vormen: de acteur (personage), de verteller, de leerkracht en de eigen persoonlijkheid (zie tekening).

Illustratie Hanneke Jonkers – De Snelbinders

4

De acteur zit in zijn rol, in de illusie.

De leerkracht zit in zijn rol van didacticus in de werkelijkheid.

De verteller heeft de prachtige rol: hij is de schakel van spelillusie (acteur) naar vertelillusie (verteller). Je vertelt in de werkelijkheid, maar schept een illusie: de verteller opereert op de scheidslijn van illusie en werkelijkheid.

Jijzelf, als persoon, draagt al die rollen en bent de voeder ervan. Daar zit de ziel van de kunstenaar; daar zit jouw verbinding met wat je staat te doen.

Het is van wezenlijk belang om deze rollen in jezelf eens nader te onderzoeken en steeds zorgvuldig te kiezen wie er wat doet. Bijvoorbeeld als je een kind wilt corrigeren: vanuit de rol die de acteur speelt: het personage? Vanuit de verteller? Vanuit de leerkracht? Of vanuit jezelf? Denk hierbij ook aan de mogelijkheid om te kiezen voor scaffolding wel/niet in de illusie of een ruzie-interventie wel/niet in de illusie.

Bij vraag vier kan de kunstenaar de leerkracht inzicht geven in het meespelen. De kunstenaar kan de impulsen, die aangereikt worden door het kind, aannemen en hier verder op voortbouwen. Het principe van "alles is goed" zorgt voor een kindvolgende manier van spelbegeleiden. Het kind bepaalt de koers, de spelcoach volgt en stuurt (zo nodig) bij. Ook bij het inzetten van de vijf impulsen: oriënteren, structureren en verdiepen, verbreden, toevoegen en reflecteren (Janssen-Vos, 2008), kan de kunstenaar input geven om het spel verder te stimuleren en te begeleiden.

3. De kunstenaar als speler en spelerscoach

Het voorbeeldspel is voor kinderen een belangrijke kapstok waar ze hun eigen spel aan kunnen koppelen. De theaterkunstenaar is een stevig geschoold speler, die voorbeelden kan geven van rijk rollenspel. Hij zou ondersteuning kunnen bieden in het verder ontwikkelen van de eigen vaardigheid van de leerkracht m.b.t. (rollen)spel.

Vervolgens kan de leerkracht deze spelvaardigheid inzetten in 'teacher-in-role' situaties. Ook in het soepel schakelen tussen acteur/verteller/leerkracht/eigen persoonlijkheid kan de theaterkunstenaar ondersteunend zijn en hoe deze omgaan met het publiek; de leerlingen. Tussen de persoon van de leerkracht en de persoon van het kind is er in theaterspel communicatie van hart tot hart, die verbindt en leren mogelijk en plezierig maakt. Deze overdracht is wezenlijk aan theater, toneelspele: een universele taal, die jonge kinderen feilloos spreken.

Het omgaan met illusie in de groep 1-2-3 is een aandachtspunt. Waar in groep 1-2 spel de leidende activiteit is, wordt spel bij groep 3-4 meer en meer de onderzoekende activiteit. Het magisch denken waar de kleuter nog heerlijk in meegaat, moet voor groep 3-4 juist benoemd worden als toneelspel i.v.m. hun nieuwe ontwikkelingsfase. Dit vraagt een specifieke omgang van zowel de theaterdocent als de leerkracht. Met bovenstaande verrijkmogelijkheden in de hand, gaan we samen op onderzoek of hierin mogelijkheden liggen om soepel om te gaan met de illusie in deze verschillende ontwikkelingsfasen; hopelijk een creatieve kruisbestuiving. Zodat kinderen in het unitwerken van groep 1-2-3 samen van theater en spel kunnen genieten.

Joan-Ditte Steffers en Maurice van Straten 2019

Bijlage : brainstormen met leerkrachten

Bijlage 1 Brainstormen met de leerkrachten

Door: Hanneke Jonkers en Joan-Ditte Steffers De Snelbinders

27 november 2019 te Sittard

Doen Doen Doen! - Co Creatie 1 2 3 Drama

1) Herinneringen ophalen

Hoe belangrijk zijn leerkrachten op de basisschool. Wat is jou bijgebleven?

Denk eens terug aan *je eigen jeugd*, je herinnering aan leerkrachten.

Wat plopt er dan op in jullie gedachten:

- * de lach van Juf Tiny was onvergetelijk.
- * De tekeningen van Juf Marleen waren prachtig, vooral de onthulling er van.
- * Meester Jos die gezellig sigaren rookte in de klas en prachtig kon voorlezen en altijd eindigde met een cliff-hanger ... zodat je zelf het boek wilde gaan lezen.

2) Thema's als inspiratie: hoe gaat dat nu?

Hoe gaan de leerkrachten nu te werk?

Bijvoorbeeld bij pilot scholen:

Twee leerkrachten bereiden voor, wat zijn de mogelijkheden, welke doelen, woorden en materialen.

Taakverdeling maken, wie doet wat.

Vervolgens is er een overleg en vertelt men wat er is bedacht. Denk vooral aan toneelstukje-
poppenkast-spullen verzamelen ... dit gebeurt vooral door de leerkracht zelf.

Dan volgt er een planning: wie doet wat – afspraken over taal en rekenen.

Alle onderbouw groepen hebben een gezamenlijke opening en sluiting van het gekozen thema.

- * de Bron geeft ruimte aan eigenheid bij uitvoer.
- * KC Sittard werkt met voorbeeldspel: speelplankaart – ietwat voorgekauwd – “doe maar na” .

3) Brainstormen a la De Snelbinders

Hoe kun je brainstormen: ***Kijk eens anders naar je klaslokaal.***

- 1^e → Kijken naar alles om je heen.
- 2^e → Ruiken – geuren.
- 3^e → Luisteren door materialen aan te raken.
- 4^e → Voelen aan materialen.

“niet alles uit jezelf willen halen ... maar uit je omgeving”

Op ontdekking in het klaslokaal met onze zintuigen open.

We gingen ruiken – voelen – kijken – luisteren aan diverse materialen in het lokaal.

Variaties op een zakdoek:

Hier is een pakje zakdoekjes: wat zijn jouw weer mogelijkheden hiermee?

Neus snuiten, laten wapperen in de wind als een laken, versnipperen als sneeuw, ballen maken als sneeuwballen, zweet afvegen,

DRAMA betekent doen/ handeling.

Dus ... Wat kun je **DOEN** bij een thema als: Het weer? (*denk in werkwoorden*)

Hoe kun je het weer ... theatraal maken?

Na alle zintuigen te hebben geprikkeld maakten we een wat kun je doen-lijst:

in een plas springen	weer voorspellen	oorwarmers aandoen
sneeuwballen maken+gooien	zonnebaden	wintersporten/zomersporten
bibberen	lopende neus hebben	
schijnen als zon	regen/zonnen dans	
schuilen	weergoden zijn	
geluiden maken wind	aankleden naar buiten / uitkleden naar binnen	

7

5^e → in Tegenstellingen denken ... *bijvoorbeeld: weer op verschillende plekken op de wereld*

- een Inuit in de woestijn
- de Arabier op de zuidpool
- Laplander met slee in Hawaï
- in de sneeuw surfen
- skiën in de Sahara
- soep eten bij een hittegolf
- ijsje eten op de gletsjer

Eigen herinnering Renée: warme regen in Suriname: winterjas kopen in Afrika. Het weer op reis, je koffer pakken voor vakantie, voor welk weer pak je in? vakantie foto's van Renee aan de leerlingen laten zien met eigen weerverhalen. Je kleden op het weer en koffer pakken: dat kun je **doen**!

6e → Denk eens aan voorwerpen/onderdelen die bij een thema (bijv.. “Weer”) in je opkomen

en wat zou je met deze voorwerpen kunnen doen?

– bladblazer	– koelkast/box	– oven
– ventilator	– haar föhn	– warmte knijper handen
– ijsklontjes/zakjes/coolpack	– kruiken	– oorwarmers
– dikke sokken	– wintertenen	– gieters

Regenmeter:

Opblaas zwembad met gieter en een regenmeter: leuke meet activiteit om regenmeter te introduceren...

Kan hij daarna naar buiten...

7^e → Alles mogen denken wat in je opkomt.

8

Schrijf vooral meteen op wat in je opkomt ... je bent het zo kwijt

Toen we eenmaal waren aan het brainstormen kwam dit ook allemaal los:

Het regent hagelslag of letters of ...

Die smelten van de zon,
Chocolade rivieren,
Die verdampen tot cacao poeder
Het hagelt weer hagelslag

Weerman en Weervrouw in weerhuisje ... voorspellen ... weer meten
Stoffen die passen bij weer (dik dun wollig zacht)
Kleuren Papier die passen bij weer (gekleurde hoeken maken)
Kleuren met potloden tijdens luisteren 4 jaargetijden van Vivaldi

Met je hoofd in de wolken zijn – wolk maken + laddertje om je hoofd er echt in te steken.

Humeur: *emoties*

- IJskoude tante
- Boze Bui hebben
- Het Zonnetje zijn
- Je gezicht staat op onweer

De Luie poetsvrouw spelen:

- Hoe kunnen we haar helpen?
- We laten het regenen – dweilen
- We gaan drogen – allemaal de wind spelen
- Nog een beetje nat – zonnestralen spelen om het helemaal te laten drogen

Hoeken maken op temperatuur en kleur:

- Welke kleuren passen bij welk weer/seizoen? Lappen in die kleuren om weergoden te worden.
- Combineren met 6: materialen die bij de temperatuur van de kleurenpassen: ijskast/wit/grijs/blauw/zilver.

9

Basis: eerst brainstormen en dan kijken welke doelen er kunnen behaald worden

Brain storm Thema **Ziek** : wat kun je doen?

- Wat je wel mag omdat je ziek bent
- Verwennen + vertroetelen
- Cadeautjes geven/krijgen
- Troosten (zingen ... wiegen) hoe doe jij dat?
- Troost eten maken: kopjes thee, of soep
- Post krijgen ... beterschap kaarten/video's maken
- Bezoek krijgen
- Eigen herinneringen leerkracht?

Een troost en vertroetelhoek voor de zieke Daar valt lekker veel te doen!

- Pilletjes / drankje met (vreemde) bijwerkingen innemen
- Pilletjes / drankje is vies/ lekker / je krijgt een gekleurde tong (toverbal) / plakt / stinkt spelen
- de ledematen nagaan wat ze allemaal kunnen
- de ledematen en wat ze plots niet meer kunnen
- de ledematen die alles anders doen
(beweging belemmeren door tennisballen/klemmen met benen armen en handen)
- Buikpijn van het lachen
- Verbinden van een stoelpoot / potlood krijgt een pleister (kijken in je klas wat stuk is)
- Verzorgen
- Een Bacterie zijn ... spelen (gymzaal)
- Bacteriën in de klas met ballonnen ... de klas is ziek ... of de kast of ...

- Hoe kun je ziek worden?
- Onderzoeken: hoe weet je of iemand ziek is? Waar kan je dat aan zien? Ziek-schminck
- Stethoscoop luisteren: (hoorspel) ik hoor een gebroken hart dat huilt, feest in je darmen ik hoor een polonaise, de scheten fabriek draait op volle kracht, de longen piepen zitten muisjes in.
- De Boom chirurg/poppen dokter/ beren arts
- Jeuk hebben op de gekste plekken
- Ziek zijn kalender: hooikoorts/wintertenen
- ik kan of wil nu niet ziek zijn ... maar ben het wel, met Sinterklaas of op je verjaardag of op vakantie
- Kampioen Ziek zijn ... wisselbeker (drankje) rond laten gaan ... de winnaar is
- zo ziek als een hond

Afsluiten

Bronnen

Edwards, C., Gandini, L. & Forman, G. (1998). *De honderd talen van kinderen*. Utrecht: SWP

Brouwers, H. (2019). *Kiezen voor het jonge kind*. Bussem: Coutinho

Janssen-Vos, F. (2008). *Basisontwikkeling voor peuters en de onderbouw*. Assen: Van Gorcum

Twijnstra, R., (2002). *Betekenis van drama, voorstellingsanalyse*. Amsterdam: Uitgeverij International Theatre & Film books.